

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛНИТЕ ИНСТРУМЕНТИ ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО НА СЛОВАШКАТА ФОНЕТИКА В СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Доц. д-р Величко Панайотов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В увода на настоящия текст сбито се дефинират и класифицират понятия като *дигитален*, *дигитални инструменти*, *чуждоезиково обучение* и се описва тясната им взаимовръзка. В последвалото изложение се представя използването на компютърните технологии при работата със студентите словакисти в СУ „Св. Климент Охридски“ в рамките на курсовете по практически словашки език, правопис и правоговор на словашкия език и теоретична фонетика на словашкия език. Вниманието е насочено най-вече към приложението AUDACITY и платформата www.slovakistikabg.com.

Ключови думи: изучаване на словашки език като чужд; дигитални инструменти; фонетика; онлайн форми във филологическото образование

Съвременното общество често се дефинира като общество на знанието и неговото съществуване е неотделимо свързано от процеса на дигитализацията като подкрепящ механизъм при трансфера и съхранението на знания. Основните средства на този процес съставляват *дигиталната грамотност* и *дигиталните инструменти*. В европейските общности дигиталната грамотност, определяна като придобиване на познания за компютърните технологии и способност за използване на дигиталните инструменти, вече отдавна се смята за един от носещите стълбове на образователната система и нейната тясна взаимосвързаност с езиковата култура и електронното обучение на чужди езици днес се смята за очевидна. Още при изясняването на същността на дигиталната грамотност се вижда, че в неотделима връзка с нея се среща и понятието *дигитални инструменти*, което може да се дефинира като комбинация от софтуерни и хардуерни системи, използвани за достигане на различни изследователски, образователни и комуникационни цели. По принцип отдавам предпочитание на термина *дигитален* пред *компютърен*, тъй като има по-широк обхват и включва всички технически устройства и тяхното осигуряване с приложения, базирани на бинарния дигитален код, тук

обаче под понятието дигитални инструменти ще имам предвид най-вече неговата софтуерна съставка. Изучаването на чужд език е образователен процес, чиято цел е овладяването на нова и до момента непозната езикова система от страна на обучаемите. Могат да се обособят различни видове на този процес в съответствие с прилаганите критерии: индивидуално и групово обучение; институционално и неформално обучение; обучение с използването или без използването на език посредник и така нататък. Всички тези видове обаче се обединяват от възможността за прилагането на дигиталните инструменти в тях. Ако започнем да проследяваме реализацията на тези възможности от откриването на компютъра досега, ще установим ясна възходяща тенденция в реализирането на компютърните технологии в сферата на образованието и по-конкретно при изучаването на чужди езици.

Изучаването на чужд език е една от основните прояви на езиковия контакт, в която на преден план последователно се озовават различни равнища на контактуващите лингвистични системи. Когато този процес е в началото, доминираща позиция има фонологичното равнище във връзка с необходимостта обучаемите да възприемат речевия сигнал, базиран на целевия език. Тук вниманието ще бъде насочено към една интересна комбинация на българския като базов език със словашкия като целеви език.

Ако приемем новия изучаван език като стая, в която не сме били, то непосредствено зад вратата ѝ обикновено ни очакват фонетиката и неизбежните фонетични трудности, дори и в случая с усвояването на близкородствен език, какъвто за българина е словашкият. В тази връзка, бих искал да споделя собствения си опит при преодоляването на споменатите трудности благодарение на използването на дигиталните инструменти. Тъй като образователните платформи на Европейския съюз имат по-широка популярност, бих искал да предложа една по-различна информация, свързана с инструментите, използвани в собствената ми практика. Сред тях първостепенното място безспорно принадлежи на дигиталния инструмент АУДАСИТИ (AUDACITY). Това приложение позволява комбинирането на два и повече аудио файла в един нов файл. Всеки от двата изходни файла изпълнява функцията на звуковата следа върху магнетфонната лента при по-старата аналогова техника. С други думи, това е софтуер за миксиране на звукови записи с богат набор от възможности за упражняване на произношението и за изследвания в областта на експерименталната фонетика. От тази година, благодарение на университетски проект беше осигурена компютърна техника и студентите словакисти във Факултета по славянски филологии вече използват в рамките на учебните часове по предмета *Правоговор и правопис на словашкия език* и по други дисциплини споменатия софтуер. Така приложението АУДАСИТИ най-накрая замести морално остарялата аналогова система РЕВОКС, използвана в предходните години. Този нов дигитален инструмент позволява на обучаемите да изслушват

еталонен запис на диктор, да записват своята произносителна версия и след това да сравняват двата записа. В учебните часове се използват упражнения и записи от практическото фонетично помагало на Яна Пекаровичова и колектив (*Pekarovičová* 2005). Всеки потребител може да се съсредоточи върху конкретен участък от записа и така да положи повече усилия на проблемните места. Приложението АУДАСИТИ подкрепя както самостоятелната подготовка, така и работата в група, като колективното използване във факултетната фонетична лаборатория се осигурява в комбинация с програмата *NetSupport School* – образователна платформа, в рамките на която има богати варианти за комуникация (включен/изключен микрофон, включени/изключени слушалки). Така всички могат да слушат един говорещ, двама и повече говорещи могат да комуникират помежду си в отделни затворени групи, всеки може да бъде в затворен диалог с преподавателя, без това да пречи на останалите, цялата мрежа от потребители може да бъде и в активен диалог. Освен това студентите имат достъп до аудио записите и извън учебния час, така че да ги използват и на домашния си компютър. Редовното упражняване на словашкото произношение чрез използването на това приложение активизира звуковата памет и по този начин интензифицира усвояването на словашката фонетика. Като пример посочвам тук илюстрация 2.

Словакистите в нашия университет учат не само практическа, но и теоретична фонетика на словашкия език, като и в двата случая върху обучението благоприятно се отразява употребата на дигитални инструменти. Благодарение на тях се постига визуализацията на артикулационните органи и на процеса на артикулация, а това способства за придобиването на нови познания по фонетика. Както навсякъде другаде, така и в нашия факултет е нещо съвсем тривиално да се включи в обучението и компютърната презентация, за чието създаване се използват други дигитални инструменти, например за създаване и обработка на образи *Acrobat Painter*, *Gimp*, *Canva*, а в последно време и изкуственият интелект от типа на *Leonardo.ai*; за създаването на така наречените гифове се използват онлайн платформи като <https://ezgif.com/>, <https://giphy.com/>; за записване на аудио файлове – споменатото приложение АУДАСИТИ, а също така *Sound recorder* на всеки компютър и мобилен телефон. Сред всички дигитални инструменти, прилагани в нашата специалност в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, основна позиция има двуезичната платформа www.slovakistikabg.com. На този уеб сайт е разположена богата информация за словашки език и култура, но с темата на настоящия текст са свързани най-вече онлайн тестовете, поместени на платформата под рубриката „Тестове“. Това са собствени дигитални инструменти, възникнали в резултат на няколко университетски проекта (*Българска виртуална словакистика 1, 2, 3* и *Виртуална словакистика 1, 2, 3*) (виж по-подробно Panayotov 2019). Тестовете помагат на студентите при тяхната самостоятелна подготовка извън универ-

ситета да усвояват учебния материал за изпит както по практически словашки език, така и по теоретични словакистични дисциплини, включително по словашка фонетика. Всеки тест студентът може да попълва неограничен брой пъти и веднага да получи информация за резултата. Освен това получава и обратна връзка за евентуалните си грешки. Съставна част от всеки тест може да бъде също така картина или звуков запис, което при фонетичните тестове често се прилага (виж например тук илюстрация 2).

Дори и от това кратко научно съобщение за използването на дигитални инструменти в Катедрата по славянско езикознание на Софийския университет може да се придобие представа за техния огромен потенциал за изучаването на славянски езици от българи и конкретно на словашки като чужд език. Те позволяват прилагането на нови форми на обучение, увеличават мотивацията на студентите и по такъв начин повишават ефективността на образователния процес.

Приложения

Илюстрация 1. Изглед на екрана при работа с приложението AUDACITY

Илюстрация 2. Изглед на екрана при попълване на онлайн тест по фонетика и фонология на платформата www.slovakistikabg.com.

ЛИТЕРАТУРА

ПАНАЙОТОВ, В., 2019. Проектът Виртуална словакистика и обучението по словашки език в СУ „Св. Климент Охридски“. *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, vol. 38, no.1, pp. 43 – 50. Available from: journals.uni-vt.bg/studiaphilologica/bul/arch.aspx.

REFERENCES

PANAYOTOV, V. 2019. Proektat Virtualna slovackistika i obuchenieto po slovashki ezik v SU “Sv. Kliment Ohridski”. *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, vol. 38, no.1, pp. 43 – 50. Available from: journals.uni-vt.bg/studiaphilologica/bul/arch.aspx.

PEKAROVIČOVÁ, J., ŽIGOVA, L., PALCÚTOVÁ, M., ŠTEFÁNIK, J., 2005. *Slovenčina pre cudzincov. Praktická fonetická príručka*. Bratislava: Stimul.

THE ROLE OF DIGITAL TOOLS IN TEACHING OF SLOVAK PHONETICS AT SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

Abstract. The introduction of this text briefly defines and classifies concepts such as digital, digital tools, foreign language learning and describes their close relationship. The following presentation presents the use of computer technologies in the work with the Slovak students at SU “Sv. Kliment Ohridski” within the framework of the courses on practical Slovak language, spelling and legal pronunciation of the Slovak language and theoretical phonetics of the Slovak language. Attention is mainly focused on the AUDACITY application and the <http://www.slovakistikabg.com> platform. *Keywords:* learning Slovak as a foreign language; digital tools; phonetics; inline forms in philological education

✉ **Velitchko Panaiotov, Assoc. Prof.**
ORCID iD: 0000-0003-3731-9325
Sofia University „St. Kliment Ohridski“
Sofia, Bulgaria
E-mail: velpan@slav.uni-sofia.bg

РОМАНИТЕ НА САЛМАН РУШДИ В ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ПОСТМОДЕРНИЗМА ПРЕЗ ТРЕТОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ

Проф. Иван Иванов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Текстът е посветен на романите на Салман Рушди – един от световните романисти от третото хилядолетие, които съхраняват важноста и значението на постмодерната фикция. Представени са различни романи от различни десетилетия, които използват многообразие от постмодерни практики и форми като интертекстуалност, метафикция, хетероглосия, ремитификация, пародия и гротеска. Авторът изгражда един пъстър свят, в който се преплитат образи и сюжети от динамичното настояще, но и исторически и митологични същества и герои. Основно вниманието е фокусирано върху романа „Кишот“, който проследява живота на измислените Кишот и Санчо в твърде реалния американски свят. С пъстра палитра от фантастични същества, но и реални герои от различни епохи авторът поставя наболели проблеми за расизма, консуматорската ненаситност и обсебеността от медийното зрелище. Направен е кратък преглед на последния роман “Victory City”, с който авторът се връща към Индия, изграждайки магически, магнетичен, приказан свят, в който „конвенциите на външния свят губят значението си и се стопяват“, но в същото време се правят препратки към реалността. В заключение се препотвърждава значението на Салман Рушди като световен и постмодерен автор.

Ключови думи: литература; постмодернизъм; ризомтичен; метафикция; пародия; гротеска, интертекстуалност

Салман Рушди е знакова фигура за постколониализма и постмодернизма от 80-те и 90-те години на XX век, а романите му в епохата на глобализацията през третото хилядолетие се разпространяват в света в оригинал и в превод, илюстриращи концепта за световна литература, но не губещи определящи елементи от постмодерната поетика/фикция.

Всички романи на Салман Рушди, писани през различни десетилетия, са микс, палимпсест от истории, в които се преплитат и пресичат пространства и времена, преодоляват се предразсъдъци и граници в една изумителна феерия от реално и хиперреално, митологично и сюрреалистично, номадско и урба-

нистично. През новото хилядолетие Салман Рушди продължава да е емблематичен пример за развитието на световния роман, който в тематичен и структурен план продължава да бъде постмодерен или най-малкото има достатъчно аргументи да бъде разглеждан като такъв. Много често неговото творчество се обяснява и през термини като „магически реализъм“ или „късен постмодернизъм“, които смятам за неуместни и неточни, свързани с появилите се опити за умъртвяване на постмодернизма, но и все още липсващата крайна дефинираност на понятието. От началото на века излизат романите: „Fury“ (2001), „Шалимар клоунът“ (2005), „Чародейката от Флоренция“ (2008), а през второто десетилетие – „Две години, осем месеца и двайсет и осем ночи“ (2015), „The Golden House“ (2017) и „Quichotte“/„Кишот“, който излиза във Великобритания в края на август 2018 г., а в началото на септември вече се разпространява в САЩ, за да достигне през 2019 година до финалните номинации за наградата „Ман Букър“, където се конкурира със световни романисти като Маргарет Атууд, Джон Ланчестър, Елиф Шафак, Жанет Уйтърсън и други. Творчеството на Салман Рушди през третото хилядолетие продължава да жонглира с многообразни форми на реалност, които не намират предполагаемото единство или целенасочено опростяване, а се разпростират в широко, диалогично, но и конкурентно, хетерогенно пространство, което събира игрово алегорично, риторично и политическо, реално и фантастично. В някои изследвания, които се опитват да преодолеят, да заличат постмодернизма, но неизбежно откриват многообразните му следи, белезите му в настоящето, се посочва, че първите два романа от началото на новия век са все пак очевидно постмодерни, защото съхраняват традициите на предходния период, което провокира адекватните заключения, че „Тези романи противопоставят фабуляция и мимезис, постмодернизъм и позитивизъм, магия и реализъм, достигайки дори до битките между реалния и виртуалния свят. При това тези битки се водят несъмнено в постмодерни сайтове: интернет при „Fury“; телевизията в „Шалимар клоунът“. Периодите от време на двата романа също са определено постмодернистични: „Fury“ е в края на 90-те години, тъй като тогава движението се свива; Шалимар преминава през почти същия исторически момент, премествайки фокуса към това, което много хора смятат за връхна точка на постмодерния период – края на 80-те до средата на 90-те години. Двата американски града – Ню Йорк и Лос Анджелис – също са от основно значение за разбирането на постмодернистката критика на тези романи” (Brooks, Neil and Toth, Josh 2007, p. 44).

„Шалимар клоунът“ е постколониален и постмодерен роман, който е посветен на историята на Индия и Пакистан след отделянето им от Великобритания. В някои рецензии се описва като епически наратив, прескачащ времена, пространства и идентичности, преминаващ през Кашмир, Калифорния, Франция, Англия, търсейки пресечните точки на историческото с актуалното

настояще. Събитията в романа започват в Лос Анджелис с появата на Шалимар и зловещото убийство, което извършва, за да се върнат 30 години назад във времето и се премине през драмите на общността, примесени с личната трагедия. В някои съвсем скорошни изследвания се подчертава ролята на историографската метафикция, която „включва исторически материал и метафикционална саморефлексивност, подкопавайки Евроцентричното историческо писане. Тези постмодернистични исторически романи трябва да се разглеждат като текстове, които създават синергия чрез техните постмодерни и постколониални ревизии. Написани да означават краха на историята като метанаратив, тези романи отварят пътя към личните истории на хората в историята, чиито истории остават неразказани“⁴¹ Подобно на повечето постмодерни романисти, които използват историческия наратив, за да го фикционализират, модифицират, пародират или пренесат и преориентират към геополитическата динамика и социалнополитическата проблематика и активизъм на глобализирания свят, Салман Рушди го нахвърля на фрагменти, истории, които минават през живота на четири отделни персонажи, а личната драма на Шалимар е преплетена с трагедията на Кашмир. Прехвърлените исторически и пространствени граници на етническия и религиозния разрыв между индуси и мюсюлмани, открояват ремитификацията на мита за „Изгубения Едем“. Водещият мотив в романа е предизвикателството пред различните етноси и религии да открият пътя за завръщане в общия дом. Този роман на Рушди потвърждава умението му да преплита истории и митове, фантастични, исторически, но и мистични същества, принцеси, крале и демони, пренасяйки ги в границите на глобализирания свят, където се разиграват трагедии от миналото, примесени с вакхическата изобилност на любов, коварства и страсти, жестокост и насилие във всяко настояще. В романа личните изживявания се комбинират с политическата активност, водеща до терора и насилието като елементи от финалните акорди на безусловната смърт на хармоничното минало и непостигнатата и непостижима хармония в настоящето. Някои теоретици смятат, че във възлови сцени от романа не се търси диалектика между радикален постмодернизъм и радикален ислям, което предопределя желанието на автора, амбицията му „за дефиниране на литературен режим отвъд постмодернизма, който може да помири хуманистичните идеали и политическата решителност с постмодернистката референциалност и експозиционизъм“ (Brooks and Toth 2007, p. 154). Тази позиция е повече от неуместна, защото проблематизира вече изработени механизми за справяне с противоречието между художествено и политическо и в случая ще припомня само концепцията на Линда Хъчан, която настоява, че всяка литература е винаги политическа, но в същото време има своя вътрешна структура, която е независима от политическото, и следователно постмодерният роман не е задължително да се ограничава или да търси компромис между една или друга политика.

Ще добавя и други аргументи за възможното отделяне на литературното и политическото с цитат от изследване на романите на един от значимите постмодерни романисти Томас Пинчън, в което се подчертава, че „страниците на романа на Пинчън ни карат да разглеждаме жизнеспособността на разделянето на политическата и литературната дейност и ни напомнят, че анархизмът може да бъде и текстов феномен. Да четеш „Against the Day“ („Срещу деня“), означава да се сблъскаш със зашеметяващо преживяване, чиято естетическа анархия примама непредпазливия читател да упражнява контрол върху наратив, който настоява да разруши своите фикционални конвенции“ (Malpas and Taylor 2013, p. 185). Въздействената сила на романите на Рушди е кодирана в сблъска на различни идеологии и политики, за които се използва многообразието от постмодерни практики и форми, а всеки следващ роман не само не прекъсва потока от постмодерни фикционални елементи, а го разширява и модифицира за целите на нови провокации и изобразяване на нови социално-политически конфликти и визии за миналото, настоящето и бъдещето. Всички романи на Салман Рушди съхраняват и развиват художествения си потенциал в употребата на различни постмодерни практики и форми като интертекстуалност, метафикция, дистопия, ремитификация. Изграденият фикционален свят отваря пространствата на хетерогенното и хетероглосното текстуализиране, опониращо на всеки порив за единство и чистота на идеи, дискурси и идентичности. В този смисъл важен пример за тържеството на процесите на хибридизация в литературата и литературните изследвания, започнали още в предходното столетие, е романът на Салман Рушди „Сатанински строфи“ от 1988 година, който е едновременно постмодерен, но и постколониален роман, а според самия автор той е тържество на хетерогенността, „възхвала на хибридността, нечистотата, смесването, трансформацията, които идват от нови и неочаквани комбинации на хора, култури, идеи, политики, филми, песни. Тя ликува в смесването и се страхува от абсолютизма на Чистотата. Меланж, торлюговеч, малко от това и малко от онова, това е начинът за навлизане на новостите в света“ (Rushdie, 1991, p. 394).

Романът на Салман Рушди „Чародейката от Флоренция“ от 2008 година събира в едно Изтока и Запада, двата неимоверно различни, но и учудващо близки свята, които търсят разгадаването на битието, поставяйки множество въпроси за вярата и неверието, за хуманистичния порив, за очарованието и красотата, но и за предателството и страха, за безмилостната власт и трудния път до хармонията и истината. Този роман е тържество на имагинацията, на метафикционалната експерименталност. В хетероглосната решетка на текста са събрани приказката и баснята, преплитат се реално и фикционално, историческо и фактологично с въображаемо, мистериозно и митично, един пъстър, магически свят, населен с императори, магьосници, принцеси, наивници и злодеи; свят в който постоянно се сближават и отблъскват баналното

и ежедневно, рационалното и познатото с тайнственото и неразгадаемото. Подобно на повечето световни, но и постмодерни писатели от третото хилядолетие, Салман Рушди използва историческия наратив, за да го пренесе и трансформира в метафикционалното повествование, което отваря безкрая от перспективи за осмисляне на историята от позициите на настоящето, за анализ на настоящето през призмата на историческото, едно от важните и убедителни доказателства за неизчерпвания потенциал на постмодерната фикция. С богатата и разнообразна гама от наративни модели, в които са вписани множество етнически, религиозни, политически и в крайна сметка цивилизационни проблеми и дебати, романите на Рушди остават изключително ценно доказателство за жизнеността и устойчивостта на постмодерния роман в динамичната и хибридна културна среда в епохата на глобализацията. Разнородни и противоречиви критически реакции събужда номинираният за „Ман Букър“ през 2019 година роман „Quichotte“, в който легендарният герой на Сервантес е заместен от неговия фиктивен двойник, търговския пътник Кишот, пренесен в динамичното и дигитално настояще на третото хилядолетие. В този роман Рушди проиграва много от характерните идеи за постмодерното авторство, а паралелна линия в него е историята на създателя на „Кишот“ – писателя Сам Дюшан. Възщност повествованието е изградено от няколко независими сюжетни линии, които се пресичат помежду си във вихъра на неистова имагинация, отваряща проломи в проблемните зони на глобализирания свят. Вече възрастният индиец Кишот е изгонен от своя благодетел и се впуска в едно необикновено пътешествие из Америка, което го сблъсква с абсурдите на реалността, но и на въображаемия свят, който героят сам конструира и изживява с ентузиазма на болезнена автентичност. Възрастен и самотен, Кишот създава своя син Санчо, който преминава през етапите на отделяне от съзнанието на своя създател, за да остане много по-самостоятелен и здраво вписан в консуматорската неизбежност и разточителност на реалността, но все така зависим от въображението на своя баща. Вманиачен в медийното зрелище, Кишот се влюбва безнадеждно в телевизионната звезда Салма Р., която изживява, от своя страна, несигурността на собствената си идентичност. Салман Рушди е създал богата и зрелищна палитра от персонажи, които преминават през неравните траектории на въображението и недостъпността на истината, затворена в коварствата на медийното зрелище. „Всяко предаване по всяка телевизия твърди едно и също – по истински случай. Само че и това не е вярно. Истинската история е, че вече няма истинска история. Вече няма истина, относно която всички да проявят единомислие. Прокрадва се главоболие“ (Rushdi 2021, p. 168).

Някои критици определят романа като късно постмодерен, а други смятат, че артистичните предизвикателства и магическите тайнства натежават и започват да звучат банално и анахронично, което възщност е част от разпрос-

траняващите се от началото на новия век идеи за възстановяване на реалността в нейните конкретни и обективни граници. Смятам, че много по-убедително обаче звучат твърдите и добре аргументирани позиции, които определят романа като „оригинален топос на постмодернизма“, „брилянтно конструирана постмодерна приказка“, а авторът съвсем справедливо е провъзгласяван за „един от най-големите постмодернисти в литературата“. В този си роман Салман Рушди пренася образа на архетипа от класическия роман на Сервантес в САЩ при управлението на Доналд Тръмп, за да изгради традиционния за романите си микс, феерия от приказни, магически тайнства, преплитащи се със стереотипите на медийната среда и актуалните проблеми и конфликти на глобализирания свят. Романът е умела, неистова съпротива срещу засилените пориви за овладяване на реалността в нейните обективни, конкретни измерения и граници, в яснотата и автентичността на видимото. Ако реалността в романа на Сервантес е начин да се излекуват илюзиите, натрупани от контакта с книгите, в романа на Рушди реалността е вече дигитална, хипнотична, медийно регламентирана, многообразна, хипотетична или дори лъжлива. В самото начало на романа авторът ни открива силата и властта на медиен свят, който изкривява реалността до такава степен, че героите губят всякаква представа за едномерна и цялостна реалност, ставайки „жертва на все помасово психично разстройство, което замъглява и разсейва границата между истината и лъжата, затова все по-често беше неспособен да различи едното от другото, реалността от фиктивната реалност, и започваше да се мисли за естествен гражданин (и потенциален обитател) на въображаемия свят отвъд екрана, на който се бе посветил всецяло и който според непоклатимото му убеждение даваше на него, и следователно на всички останали, нравствените, социалните и практическите напътствия, според които трябва да живеят мъжете и жените“ (Rushdi 2021, p. 10). В българското издание от 2021 година романът е определен като „Съвременен прочит на „Дон Кихот“ в духа на късния постмодернизъм“, но според мен това определение е твърде проблематично и неточно, защото още началните страници категорично защитават постмодерната метафикция, която, променяйки се във времето под натиска на различни икономически, политически, технологични влияния, запазва своите основополагащи принципи, а целият роман се превръща в убедително доказателство на теоретични позиции, представящи метафикцията за „термин, определящ фикционалното писане, което самосъзнателно и систематично насочва вниманието към статута му на артефакт, за да постави въпроси за връзката между фикция и реалност. Правейки критика на собствените си методи на изграждане, такива работи не само изследват фундаменталните структури на повествователната фикция, но изследват и възможната фикционалност на света извън литературния фикционален текст“ (Waugh 1995, p. 40).

Изправяйки се постоянно пред расовата неприязън или най-малкото пред

безразличието, които съпровождат пътуването на фиктивните Кишот и Санчо през твърде реалната, а често дори болезнено натрапчива, травматична и плашеща реалност на американския свят, разкривайки абсурдите в този свят, героите изпадат многократно в делириума на неразбирането на границите на реалността. „По едно време Кишот като че ли бленуваше, нямаше представа къде се намира. Макар да беше плод на въображението, в такива моменти Санчо беше истинският човек, а Кишот – измисленият“ (Rushdi 2021, p. 179). Пресичайки различните щати, героите съпреживяват болезнено нещата, които им се случват в измислената от тях реалност, която се оказва наситена със събития, медийно преекспонирани и легитимирани за реални. Повествованието осцилира в изобилието от знаци за реалното: сгради, ресторанти, полицейски коли, снегорини, убийства и злополуки, но и срещи с фантастични, приказни герои – щурци и феи, призвани да хармонизират измисления и несигурен въображаем свят, но и предизвикателствата и заплахите на/в реалността. Потъвайки в лабиринтите на въображаемото, измислените Кишот и Санчо постоянно търсят критериите за истина, за да ги опровергаят и изменят в невероятните и абсурдни срещи с митологични образи и герои от миналото, но и с реални фигури от настоящето, които са моделирани и трансформирани от медийното зрелище, превърнало се в безалтернативен законодател на реалността в настоящето. Зад булото на илюзията, която разколебава всяка представа за постижимост на крайната истина, героите на Рушди изживяват удоволствието от, но и заплахите на въображаемия свят, който ги очарова и привлича невъобразимо, но в същото време ги изправя пред несигурността на познатото и постоянната промяна на позициите им в имажинерното. „Онова, което преди сме смятали за реалност, в действителност е грешка на възприятията поради принудата да гледаме през това було. То вече е смъкнато и очите ни съзират истината“ (Rushdi, 2021, p. 232). Героите се срещат с митичните зелени Мастодонти, с тролове, но и с реални фигури от различни епохи, като избягалия от режима в Румъния, превърнал се в знакова фигура за френския театър на абсурда драматург Йожен Йонеско, който още от 70-те години на ХХ век е член на Френската академия; Кари Грант от филма на Хичкок, но и признатия законодател на компютърния бизнес Стив Джобс, а също и популярните и незабравени в настоящето български футболисти Бербаатов и Стоичков, които с разменените си имена са включени във въображаема криминална интрига. Повествованието прескача времена, пространства и идентичности, отваряйки перспективите на динамично променящ се свят, който постоянно размива границите между реалното и въображаемото. Авторът използва постмодерната флуидна идентичност, изграждайки образи конструкции, като Братът, Сестрата, Синът, Майката, Жената батут, които възплащават не само различните маршрути на избраната идентичност, но и несигурността на означаването, което остава подвижно и незавършено, елемент от метафикционал-

ното, което много често размества позициите на реалното и фикционалното в лабиринтите на ризоматичния наратив. Преминавайки през срещи с киноперсонажи, медийни герои, кинозвезди, изправен пред постоянната несигурност на реалността, но и на въображаемия свят, който се променя с всеки нов порив за изход от самотата и отчуждението, провокиращи натрапчивите размисли за живота и смъртта, поставяйки въпроса за „смъртта на автора“, Салман Рушди прави директна препратка към героя на Сервантес, чиято смърт ни провокира да се чувстваме отговорни за нашата собствена... „Смъртта на Дон Кихот сякаш беше умъртвяване у всички нас на една специална красива глупост, на невинна възвишеност, на нещо, за което нямаше място на света, но което може да се нарече човечност. Маргиналът, човекът, който смехотворно витае в облаците и инатливо не марширува в крак, а и безспорно не е с всичкия си, в последните си мигове се оказваше онзи, когото най-силно трябва да обичаш и за когото най-силно трябва да тъгуваш. Запомни това. Постапи тази мисъл на челно място“ (Rushdi 2021, p. 342).

Това е един много силен роман, много смешен, но и много тъжен, световен роман, който извиква културната памет, за да ни изправи пред изпитанията и тревогите в настоящето. Това е роман на постмодерното многообразие, на подмените и синтеза на обективно и фикционално, в пресечните точки, на които се оглеждат теми за колониализма и расизма, за консуматорската разточителност и обсеията в медийното зрелище. В хетероглосната структура на текста се появяват различни субжанрове като: криминалният роман, трилъра, автобиографията, мелодрамата, научната фантастика, наративът динамично преминава през абсурдното и фантазното до ироничното и пародийно-гротескното. В характерен за постмодерния роман стил „Кишот“ завършва в граничните зони на реално и въображаемо, които изправят читателя пред изпитанието на избора между възможното и невъзможното, изказаното и незавършеното.

Романите на Салман Рушди остават важен компонент в новите режими за усвояване, анализиране и изобразяване/изобретяване на историята и настоящето, които влизат във все по-тесен диалог, но и стават част на динамичен процес на трансформация в обхватите на репрезентация на настоящето. В литературни изследвания от третото хилядолетие знакови елементи от постмодерната фикция се анализират и открояват в нови категории и понятия, намерили широко разпространение, което реално заличава разстоянията, границите между световен и постмодерен роман, което се долава в критически позиции, които подчертават, че „Ако разгледаме термините глобализация и космополитизъм като смесването на различни култури и различните им аспекти и явления едно в друго, можем да кажем, че произведенията на Салман Рушди образуват глобален и смесен, фикционален свят, като ключов елемент на интертекстуалност, от неговите собствени произведения до различните илюзии

от чуждите, което прави възможно преминаването на герои и места от един текст в друг“ (Chaubey, Tiwari, and Kumar 2019, p. 159). След края на пандемията от коронавирус и след зловещия и за щастие неуспешен опит за убийство, Салман Рушди издава поредния си, петнадесети роман “Victory City”, който бързо е преведен на много езици, печели световна популярност и е обявен за бестселър на „Ню Йорк Таймс“, а и най-добрата книга на „Амазон“ за февруари 2023 година. „Гардиън“ защитава постмодерния характер на романа, определяйки го за „футуристична научнофантастична приказка“, която през метафикционалното отваря прозорец към настоящето. Изданието подчертава, че „Скромен/Непретенциозен или непищният, игрив 15-и роман на Рушди го връща твърдо на индийска земя, измисляйки алтернативна Махабхарата и заемайки сложен основополагащ мит от голите кости на историята. Той се наслаждава на начинанието и чувството му за забавление е заразително“². В този роман авторът продължава да използва постмодерните метафигция и хетероглосия, изграждайки микс от истории, които комбинират лиризирана дискурсивност и епическо повествование, легенди, приказки и митове. Завладяващ роман, който проиграва реалности, стилове и регистри, преплитащ исторически реалности с фантастични светове, феминизъм и политическа алегоричност. „Градът на победата“ е едно от поредните предизвикателства на Рушди към читатели и изследователи, неговият откровено личен маниер да изобличи насилието и жестокостта, възхвалявайки облагородяващата, въздействена сила на изкуството. Майкъл Кънингам смята романа за едно от най-големите постижения в световната романистика, а автора – за „един от най-великите ни живи писатели“. Трябва да кажа, че самият Кънингам има основание за възторжено еуфорично отношение, защото неговият постмодерен сборник “A Wild Swan” от 2015 година също залага на митологично-приказни образи и сюжети. Смятам за не съвсем точна позицията му, че последният роман на Салман Рушди не прилича на никой друг, защото удивителното въображение и интелектуалната мощ на Рушди с помощта на безкрайния потенциал на постмодерната фикция правят романите му винаги много различни, но и близки като усещане за противоречията и травмите в света, за престъпленията и жестокостта, но и за силата на духа, за магията и тайнствата на човешкия свят. Критиката е единодушна, че творчеството на Салман Рушди принадлежи на традициите на постмодернизма, а всяка негова творба диалогизира с тези традиции, като „Градът на победата“ не само препраща към „Рамаяна“, но и към важния за постмодернизма текст на Итало Калвино „Невидими градове“. По характерен начин английският романист Хари Кунзру обвързва последния роман на Салман Рушди с обобщаващи характеристики на творчеството му, което е виртуозен разказ за Индия, но и приказка за триумфа на живота над силите на фанатизма и мрака. В броя от май 2023 на World Literature Today се прави връзка на „Градът на победата“

със „Среднощните деца“ и се подчертава силата на един магически, магнетичен, приказен свят, в който „конвенциите на външния свят губят значението си и се стопяват“, но в същото време се правят препратки към реалния свят. Самата героиня, поетесата Пампа Кампана е наясно с историческите превратности, които неизбежно довеждат до краха на всички империи, но тя вярва в утопията, че всяка пренаписана история може да доведе до нещо добро, защото „Думите са единствените победители“, които остават безсмъртни.

В заключение трябва да подчертая, че през третото хилядолетие около Салман Рушди се нареждат и автори с индийски произход като Киран Десаи, Амитав Гхош, Джумпа Лахири, които възплъщават процесите в световната литература, илюстрирайки пренос и трансформация в постколониалните литератури. Те се възползват от възможностите на постмодернизма, а романите им са пропити от постмодерни практики и форми. Това показва близостите между световната литература и интернационалния характер на постмодерната литература, която акумулира и разпространява многообразието от глобализационни процеси. Това ми дава основание да настоявам, че всичко, което е зададено като провокация, алтернатива, деконострукция от постмодернизма в предходното столетие, вече е елемент от новата ортодоксалност на хибридната култура, в която романът представя темите, проблемите, процесите, страховете и желанията, отключени от и включени в глобализацията, четени с езиците на глобализацията.

NOTES

1. <https://ijcrt.org/papers/IJCRT1705008.pdf>
2. <https://www.theguardian.com/books/2023/feb/01/victory-city-by-salman-rushdie-review-a-lavish-fairytale>

ЛИТЕРАТУРА

РУШДИ, С., 2021. *Кушом*. София: Колибри.

REFERENCES

- BROOKS, N. AND TOTH, J., 2007. *The Mourning After Attending the Wake of Postmodernism*. Amsterdam, New York.
- CHAUBEY, A. K., TIWARI, J. K., AND KUMAR, B. 2019. *Salman Rushdie. An Anthology of 21st Century Criticism*. Atlantic.
- MALPAS, S. AND TAYLOR, A., 2013. *Tomas Pynchon*. Manchester University Press.
- RUSHDIE, S., 1991. *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981 – 1991*, London.

RUSHDI, S., 2021. *Kishot*. Sofia: Kolibri. [In Bulgarian]

WAUGH, P., 1995. What is meta fiction and why are they saying such awful things about it? *Mark Currie – Metafiction*. Routledge, London.

SALMAN RUSHDIE'S NOVELS IN THE PERSPECTIVES OF POSTMODERNISM IN THE THIRD MILLENNIUM

Abstract. The text is dedicated to the novels of Salman Rushdie, one of the world's novelists of the third millennium, who preserve the importance and significance of postmodern fiction. Different novels from different decades are presented that employ a variety of postmodern practices and forms such as intertextuality, metafiction, heteroglossia, remification, parody and the grotesque. The author builds a colorful world in which images and plots from the dynamic present, but also historical and mythological creatures and heroes are intertwined. Main attention is focused on the novel *Quixote*, which follows the lives of the fictional Quixote and Sancho in the very real American world. With a colorful palette of fantastic creatures, but also real characters from different eras, the author raises pressing issues about racism, consumer gluttony and obsession with the media spectacle. A brief review of the latest novel, *Victory City*, with which the author returns to India, building a magical, magnetic, fairy-tale world in which „the conventions of the outside world lose their meaning and melt away”, but at the same time references are made to reality. In conclusion, the importance of Salman Rushdie as a global and postmodern author is reaffirmed.

Keywords: novel; literature, postmodernism; rhizomatic; metafiction; parody; grotesque; intertextuality

✉ **Prof. Dr. Ivan Ivanov**

Department of Bulgarian literature
Faculty of Slavic Studies
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: iviv7@abv.bg